

KLAAS
SCHERMER

TERRORISME

de wraak van de machtelozen

Terrorisme

de wraak van de machtelozen

Terrorisme

de wraak van de machtelozen

Klaas Schermer

Lesson # 9: “If we are to deal effectively with terrorists across the Globe, we must develop a sense of empathy - I don’t mean “sympathy”, but rather “understanding” - to counter their attacks on us and the Western World.”

Robert McNamara, zakenman en oud minister van defensie van de VS (Tien extra lessen bij de documentaire *The fog of war*, 2003)

Van dezelfde auteur verscheen eerder, o.a.:

Vergaderen en onderhandelen, met medeauteur Marcel Wijn (1983- 2004 vijfde druk) BSL, Houten

Effectief vergaderen (1991), Teleac, Utrecht

Strategisch onderhandelen (1997), BSL, Houten

Ondernemen met zorg (2001) BSL, Houten

Interculturele samenwerking (2008), Wolters-Noordhoff, Groningen

Internationalisering als uitdaging (2010) BSL, Houten

De organisatie als hulpmiddel (2013 vijfde druk) BSL, Houten

De effectieve projectgroep (2016 derde druk), Noordhoff, Groningen

Schrijver: K.J.Schermer

Klaasschermer@hotmail.com

Coverontwerp: SCMS

ISBN e-versie: 9789465385167

De digitale versie van dit boek is gebaseerd op de papieren versie (ISBN: 9789465381442)

© <K.J.Schermer

Zutphen, Brave New Books 2026

Delen van deze tekst mogen worden geciteerd, mits volledig en onveranderd, met vermelding van de vindplaats, auteur en de titel van dit werk.

1. TERRORISME

- 1.1 De wraak van de machtelozen
- 1.2 Breaking news
- 1.3 Eerdere aanslagen op VS-doelen
- 1.4 Aanslagen in Europa in de 20ste eeuw
- 1.5 Aanslagen wereldwijd

2 DE MISLUKTE “WAR ON TERRORISM”

- 2.1 De daders van nine eleven
- 2.2 De oorlogsverklaring van Bush
- 2.3 Oorlog in Afghanistan en Irak
- 2.4 De resultaten van de ‘war on terrorism’

3 STAATSTERREUR EN TERRORISME

- 3.1 De Franse revolutie en terreur
- 3.2 Terreur en terrorisme
- 3.3 Wat doen terroristen?
- 3.4 Wat doen staten?
- 3.5 Een brede definitie
- 3.6 Objectieve definities en morele oordelen
- 3.7 De context

4. DE CHANTAGEMIDDELEN VAN DE TERRORIST

- 4.1 Dreigen met geweld
- 4.2 Het vernielen van eigendommen
- 4.3 Moord op autoriteiten
- 4.4 Moordaanslagen op burgers

5. GIJZELING

- 5.1 Kenmerken en vormen van gijzeling
- 5.2 De reactie van de autoriteiten
- 5.3 De slachtoffers en de omgeving

6. WANNEER WORDT IEMAND TERRORIST?

- 6.1 Een keuze die je leven verandert
- 6.2 Het identificeren van de terrorist
- 6.3 Daderkenmerken
- 6.4 Persoonskenmerken
- 6.5 Radicalisering

6.6 Drijfveren

6.7 De culturele omgeving

6.8 Groepsdruk

6.9 Het slachtofferschap van de daders

7. ANTI-TERRORISMEBELEID

7.1 Micro-antiterrorismebeleid

7.2 Macro-preventiebeleid

7.3 Is terrorisme succesvol?

7.4 Geweldloos verzet

8. DE TOEKOMST VAN HET TERRORISME

8.1 Nieuwe wapens

8.2 Ongelijkheid

8.3 Globalisering

8.4 Klimaat en milieu

NOTEN

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

1 TERRORISME

Terrorisme lijkt in sommige landen gedurende een bepaalde periode een belangrijke rol te spelen in het dagelijks leven van veel burgers. De media melden de aanslagen en de aantallen slachtoffers. Maar wat zijn de oorzaken? Wie plegen die aanslagen en waarom?

1.1 *De wraak van de machtelozen*

Terrorisme lijkt op een epidemie zoals corona: er lijkt niets aan de hand tot er plotseling veel mensen ernstig ziek worden en er dodelijke slachtoffers vallen. Niemand lijkt meer veilig, iedereen vraagt zich af: Hoe kan dit? Raakt het mij ook? Wat is de oplossing? Is er een medicijn voor, een vaccin? Helpt dat vaccin? Is er sprake van een complot? Er volgen maatregelen en na kortere of langere tijd is de epidemie uitgewoed.

Zo gaat het ook bij terrorisme: eerst lijkt alles oké, dan vinden er enkele aanslagen plaats, het aantal aanslagen neemt snel toe, onschuldige burgers worden het slachtoffer. Jij kunt het volgende slachtoffer worden. Er ontstaat paniek en mensen vragen zich af: Wie doen dit? Zijn dit gevaarlijke gekken? En ook hier zien we dat sommigen denken dat het niet echt gebeurt, dat het hele verhaal een complot is. Op die manier hoef je niet bang te zijn en zijn er geen maatregelen nodig. Helaas is terrorisme geen sprookje. Het gebeurt echt.

Er moet heel wat gebeuren voor iemand besluit om een aanslag te plegen waarbij je een aantal willekeurige mensen probeert te doden. En waarbij je zelf misschien ook om het leven komt. Waarom doet iemand dat? Uit tal van studies blijkt dat het meestal geen gevaarlijke gekken zijn. Dat wil niet zeggen dat iedereen terrorist kan worden, u net zo goed als ik, al zijn er auteurs die schrijven: "In iedereen schuilt een terrorist"¹. Wij doen dat niet, wij hebben er geen reden voor. Maar stel, je behoort tot een

minderheid die wordt onderdrukt. Er heerst tirannie, je wordt vernederd, zonder reden gevangengezet, gemarteld. Vrienden van je zijn vermoord. Je kunt daar niets tegen doen. Je ziet geen oplossing, je kunt je vijanden niet verslaan en ook niet aan ze ontsnappen. Dan bestaat de kans dat je wraakzuchtig wordt en geen andere uitweg meer ziet dan om je heen te slaan. Je pleegt een aanslag op een politiebureau of een kazerne, gooit een bom in de stamkroeg van je plaaggeesten. Van een weerloze onderdrukte burger word je een terrorist.

Waar aanslagen plaatsvinden komt de overheid in actie. Zij belooft terroristen hard aan te pakken. Meestal leidt dat tot meer aanslagen. Pas na geruime tijd is die golf van aanslagen uitgewoed. Of lijkt dat alleen maar zo? Komen er weer nieuwe aanslagen? Die kans is er zeker. Overal waar langdurig mensen in de verdrukking zitten kan verzet opbloeien. De underdog komt in opstand. En wie niet gehoord wordt en niet de macht heeft zijn politieke doelen legaal te bereiken, heeft de keuze uit een aantal opties, waaronder geweld tegen de machthebbers. En als de machthebbers afgeschermd en onbereikbaar zijn, geweld tegen de burgers van het land van die machthebbers. Het is wraak uit onmacht, uit frustratie en woede. En het lost niets op.

Ik zal laten zien dat terrorisme een reactie is op langdurig, onduelbaar onrecht. Het is helaas een foute reactie op fout beleid. Het bevredigt gevoelens van onbehagen, van woede, maar aan de feitelijke machtsverhoudingen verandert er niets. Dat geldt voor de treinkapingen door Molukse jongeren in de jaren '70 van de vorige eeuw in Nederland net zo goed als voor de aanval van Arabieren op de Verenigde Staten op 11 september 2001. Terrorisme is een zinloze, irrationele actie. Dat is echter niet uitzonderlijk, in tegendeel, want er is veel zinloos geweld, zowel door radeloze burgers als door redeloze machthebbers. Er is huiselijk geweld tegen partners en

kinderen, geweld in instituties en op straat, criminele afrekeningen, opstand en verzet. En oorlog. Machthebbers kiezen nogal eens voor geweld als hun positie wordt aangetast. Boze burgers kunnen ze nog wel de baas, maar een heel volk of een vijandig land uitschakelen is veel moeilijker. Dat kost tienduizenden tot vele miljoenen doden. In verhouding met oorlogsgeweld stelt terrorisme weinig voor. Daar tellen we het aantal slachtoffers hoogstens in duizendtallen, meestal in tientallen. Maar een veelvoud daarvan wordt er door geraakt. Dit zie ik als een goede reden om uit te zoeken of terrorisme te voorkomen is.

1.2 *Breaking news*

Volgens de Bijbel veroverde Jozua de ommuurde stad Jericho met trompetten als wapen: het oorverdovende geschetter deed de stadsmuur afbrokkelen. Daarna konden de belegeraars de stad innemen. Jozua gaf zijn soldaten de volgende opdracht: 'Dood iedereen in de stad en brand alles plat. Red alleen het zilver, het goud, het koper en het ijzer, en geef het aan de schatkist van Jehovah's tent.' Deze gruwelijke aanslag op een stad zou lang voor onze jaartelling hebben plaatsgevonden. Dat was een opzienbarende gebeurtenis, *breaking news*, zoals de Amerikanen zeggen. En het bleef niet bij één stad, maar liefst eenendertig koninkrijken in het land van melk en honing werden door de rondtrekkende joden van de aardbodem weggevaagd om er zichzelf te vestigen. Hoe de bewoners van die koninkrijken hun lot hebben ervaren, zal niet ver afwijken van wat Palestijnen in onze tijd vinden van het feit dat ze door Israël van hun land zijn verdreven. Overigens waren de joden niet de enigen die op die manier grondgebied veroverden. Zoek eens een land dat niet met geweld land van anderen heeft veroverd.

Recenter *breaking news* dan de val van Jericho was de val van die andere muur, de muur die het communistische Oosten scheidde van het kapitalistische Westen, in november 1989. Voor de ineenstorting van deze muur waren geen trompetten nodig. Het gebeurde van binnenuit. Het volk was in opstand gekomen. Na massale demonstraties en een aanzwellende stroom van burgers die hun land ontvluchtten, ging deze muur, het 'Ijzeren Gordijn' tussen Oost en West, open. Dankzij de radio- en tv-verslagen van reporters uit vele landen, kon de hele wereld getuige zijn van de val van deze muur. Met mijn gezin was ik erbij, toen een niet aflatende stroom lachende en huilende Oost-Duitsers via checkpoint Charlie naar het westen drong. In augustus waren we nog in West- en Oost-Berlijn geweest, en in Polen en in Tsjecho-Slowakije, toen nog niemand die we spraken durfde te geloven dat het systeem waarin zij gevangen zaten, binnen afzienbare tijd de poort naar de vrijheid zou openen. En plotseling was het zo ver. Een nieuw tijdperk brak aan. Het was een revolutie waarin geen geweld was gebruikt. Er was geen derde wereldoorlog voor nodig, geen atoomwapens. Er was zelfs geen schot gelost². Een vastberaden en moedig volk bracht de omwenteling tot stand. Het communistische experiment dat in 1917 begon, was mislukt. Het bleek mogelijk ingrijpende veranderingen in een politiek en maatschappelijk systeem af te dwingen zonder geweld te gebruiken.

Volgens de Amerikaanse politiek filosoof Francis Fukuyama was daarmee een einde gekomen aan de strijd tussen de conflicterende politieke ideologieën: nu was voor eens en altijd de superioriteit bewezen van het westerse kapitalistische systeem met democratie, mensenrechten en vrije markten. Niet iedereen deelde dat optimisme: Samuel Huntington, een andere Amerikaanse politiek denker, waarschuwde voor een 'clash of civilizations'. Westerse

arrogantie veroorzaakt volgens hem een blinde vlek voor islamitische intolerantie; niet alle culturen omarmen de westerse waarden. Conflicten lagen op de loer.

Twee voorspellingen. De ene te optimistisch, de andere te pessimistisch?

Op 11 september 2001 werd de wereld opgeschrikt door huiveringwekkende aanslagen. Opnieuw *breaking news*. De noordelijke toren van de “Twin Towers” van het World Trade Center in New York werd getroffen door een passagiersvliegtuig dat er doelbewust in volle vaart tegenaan vloog en erin verdween. Onmiddellijk ontstond op die plek van deze 400 m hoge toren een felle brand door de duizenden liters kerosine uit de verpletterde tanks van het vliegtuig. Kort daarna werd de andere toren door een passagiersvliegtuig aangevallen. Na enige tijd zakten beide torens in een enorme stofwolk omlaag. Het Pentagon in Washington werd door eenzelfde soort aanval zwaar beschadigd. Een vierde gekaapt vliegtuig, de United 93, was vermoedelijk op weg naar Washington toen passagiers via hun mobiele telefoon hoorden wat er gebeurd was in New York. Zij begrepen dat ze binnen een half uur zouden sterven als ze niet in actie kwamen. Ze kwamen in actie maar het vliegtuig stortte neer. Niemand overleefde dit gruwelijke drama, maar een onbekend aantal mensen op de grond bleef in leven dankzij deze verijdelde aanslag.

Voor de mensen in de noordelijke toren die zicht hadden op de gebouwen van Manhattan, alle veel lager dan de Twin Towers, moet het een onwerkelijke ervaring zijn geweest om een passagiersvliegtuig recht op je af te zien komen.

Voor de passagiers en bemanning in het vliegtuig was het ongetwijfeld zenuwslopend spannend; waarschijnlijk is hun verteld dat het ging om een kaping en dat ze straks weer veilig op de grond zouden staan. Op welk moment ontdek je dat dat niet waar is?

Later bleek dat er bijna drieduizend mensen om het leven kwamen bij deze aanslagen. De tv zond de beelden uit van de brandende torens, van de wanhopige mensen die zich van de bovenste etages omlaag lieten vallen om aan de vlammen te ontsnappen, de verdwaasde vluchtende mensen in de straten.

Onmiddellijk riep deze aanslag tal van dringende vragen op: Waarom vonden deze aanslagen plaats? Waarom kozen de daders doelen uit waardoor duizenden willekeurige burgers de dood vonden? Wat zijn de gevolgen van deze aanslagen? Moeten we meer van dit soort aanslagen vrezen? Kan de overheid ons hiertegen beschermen?

Zoals elke nagenoeg onbegrijpelijke schokkende gebeurtenis leverde *nine eleven* ook complottheorieën op: dit was geen aanslag, het was een toneelstukje, en was het toch een aanslag, dan was die niet gepleegd door moslims. Complottheorieën zijn niet te weerleggen door op de feiten te wijzen, want wie dat probeert zit volgens de complotdenkers zelf in het complot.

Nine eleven leidde tot een door de VS geleide internationale *war on terrorism*: terroristen dienden te worden opgejaagd, vervolgd en uitgeschakeld. Deze aanpak legde de aandacht volledig op de daders, de oorzaken van deze aanslagen bleven buiten beeld en werden niet aangepakt.

Het bijzondere van *nine eleven* is niet dat deze aanslagen op Amerikaanse grondgebied plaatsvonden, want dit was niet de eerste keer; het was zelfs niet de eerste aanval op de Twin Towers. En het was ook niet de eerste aanval op Amerikaanse doelen, dat was buiten het grondgebied van de VS al tal van keren gebeurd. Bovendien was bekend wie er achter deze zelfmoordaanvallen zat en waarom zij die aanslagen pleegden. Nieuw was het hoge aantal slachtoffers en het feit dat deze aanslagen onverwacht en ongehinderd konden plaatsvinden.

1.3 *Eerdere aanslagen op VS-doelen*

In de jaren voor *nine eleven* werden verschillende Amerikaanse doelen door terroristen bestookt. Ik noem er een aantal van:

1983

In Libanon woedt een burgeroorlog. Amerikaanse, Franse en Italiaanse militairen proberen de strijdende partijen uit elkaar te houden. Op 18 april rijdt een auto met een ton aan springstoffen naar de Amerikaanse ambassade in Beiroet. De bom ontploft voor het gebouw met als resultaat 63 doden en vele gewonden.

Op 23 oktober vindt opnieuw een zware bomaanslag plaats, nu op een kazernecomplex in Beiroet waar buitenlandse troepen verblijven. Resultaat: 241 doden.

1986

In West-Berlijn ontploft op 5 april een bom in discotheek 'La Belle', een plek die veel wordt bezocht door Amerikaanse militairen die in Berlijn zijn gelegerd. Twee militairen en een Turkse vrouw komen om het leven. De aanslag blijkt later te zijn gepleegd door Libiërs. De VS bombarderen ter vergelding op 14 april drie Libische steden, waarbij meer dan honderd mensen worden gedood. Op 21 december nemen de Libiërs wraak met een bom in een Amerikaans passagiersvliegtuig; het stort neer boven het Schotse plaatsje Lockerbie. Alle 259 inzittenden en 11 mensen op de grond komen om het leven. Twee verdachten werden na lang aandringen door Libië uitgeleverd en door een Schotse rechtbank veroordeeld.

1993

Op 26 februari ontploft een zware bom in een bestelbus in de garage onder de noordelijke toren van de Twin Towers in New York. Kennelijk is het de bedoeling dat door deze explosie de toren omvalt en daarbij de

zuidelijke toren in zijn val meesleept. Als dat was gelukt was dat een ramp van minstens de omvang van *nine eleven*. Bij deze aanslag in 1993 vinden 6 mensen de dood, ruim duizend raken gewond. De toren trilt op zijn fundamenteën maar blijft overeind. De daders worden tamelijk snel gepakt. Zij hadden de bestelbus onder eigen naam gehuurd. Ze waren tot deze daad aangezet door Omar Abdel-Rahman, ook bekend als de “blinde sjeik”. Rahman had in Egypte in de gevangenis gezeten wegens zijn banden met de Moslim Broederschap, een fundamentalistische groepering die door de Egyptische autoriteiten was verboden. Hij verhuisde naar de VS waar hij in alle vrijheid in een moskee moslims opriep aanslagen te plegen, nee, niet tegen Egypte, maar tegen de VS! Toen zijn rol als aanjager van de aanslag op de Twin Towers duidelijk werd, verdween hij voor de rest van zijn leven in een Amerikaanse gevangenis.

Deze aanslag is uitgebreid beschreven door Simon Reeve in zijn boek *The New Jackals, Ramzi Yousef, Osama bin Laden and the future of terrorism*. Dit boek verscheen in 1999, dus ruim voor de tweede aanval op de Twin Towers. Amerika was gewaarschuwd. De zuidelijke toren bleef open voor het publiek. Niemand verwachtte een nieuwe aanval. In 1991 had ik de zuidelijke toren voor de eerste keer bezocht, in het voorjaar van 1993 deed ik dat nog eens met vrouw en kinderen, zonder rekening te houden met de mogelijkheid van een nieuwe aanslag.

1996

Op 25 juni ontploft een autobom bij een flat van de Amerikaanse luchtmacht in Dhahran, in Saoedi-Arabië: 19 doden en honderden gewonden.

1998

Op 7 augustus worden de ambassades van de VS in Nairobi (Kenia) en Dar es Salaam (Tanzania) door autobommen opgeblazen. In Nairobi vinden 224 werknemers de dood, waaronder 12 Amerikaanse

staatsburgers, in Dar es Salaam vallen 10 doden, allen Tanzanianen. De restanten van de Amerikaanse ambassade in Dar Es Salaam heb ik in 2001 gezien; alles lag daar nog precies zoals na de explosie: Een onherstelbare puinhoop. Inmiddels zijn alle Amerikaanse ambassades extra beveiligd, vaak door grote betonblokken die het binnenrijden van bomauto's verhinderen en er is extra politiebewaking. In 2013 werd Abu Anas al-Liby opgepakt in Libië, waar de burgeroorlog woedde; hij werd verdacht van het organiseren van deze aanslagen in Kenia en Tanzania. Hij werd naar de VS overgebracht waar hij in 2015 overleed. Dit laat zien dat de VS het niet gauw opgeven terroristen te pakken te krijgen.

2000

In de haven van Aden (Jemen) botst op 12 oktober een snelle kleine boot tegen het Amerikaanse marineschip *US Cole*. De enorme bom aan boord van het bootje ontploft en slaat een groot gat in de romp van het schip. 17 marinemensen vinden de dood.

Behalve de autobom in de garage onder de Twin Towers in 1993 waren al deze aanslagen zelfmoordacties. Veel van deze aanslagen zijn nu wellicht uit ieders herinnering verdwenen, maar ze kwamen destijds prominent in het nieuws.

Uit deze reeks aanslagen blijkt dat de VS al bijna twee decennia het doelwit waren van dodelijke aanvallen, als onderdeel van de jihad. 'Jihad' betekent 'strijd', maar heeft twee betekenissen. De ene is de innerlijke, geestelijke strijd van elke moslim tegen zondige verleidingen, de andere is de gewelddadige strijd tegen de vijanden van de islam. Tot deze laatste strijd werd in de 18e eeuw op het Arabisch schiereiland opgeroepen door Abdul Wahhaab (1703-1792). Hij verzette zich met geweld tegen moslims die naar zijn

inzicht niet vroom genoeg leefden³. In Saoedi-Arabië werd het Wahhabisme (ook salafisme genoemd) de leidende godsdienst. Na de Eerste Wereldoorlog, toen het Ottomaanse Rijk verscheurd was, stond 'jihad' voor het verzet tegen de groeiende invloed en militaire aanwezigheid in de islamitische landen van westerse landen, in het bijzonder Frankrijk, Groot-Brittannië en de VS.

Al die aanslagen brachten de doelen van de jihadisten nog geen millimeter dichterbij.

1.4 Aanslagen in Europa in de 20ste eeuw

Tussen het midden van de 19^e eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog pleegden "anarchisten" vooral in Rusland, Frankrijk, Italië, Spanje en in Amerika aanslagen tegen staatshoofden en andere belangrijke publieke figuren. Anarchisten wezen staatsgezag af en bestreden de vertegenwoordigers van de staat. Zij kozen dat middel omdat er nauwelijks tot geen legale wegen waren voor verzet tegen de staatsmacht. Ook vreedzame demonstranten werden vaak als "anarchistisch" bestempeld en vervolgd. Hongerlijders in Rusland die in 1905 massaal de tsaar om hulp wilden vragen kregen lood in plaats van brood. Deze gebeurtenis staat bekend als "Bloedige zondag". Hier zien we een wisselwerking tussen staatgeweld en terrorisme. Als vreedzaam demonstreren niet helpt grijpen sommigen naar de wapens.

Ierland was lange tijd een kolonie van Engeland. Na een bloedige strijd riepen Ieren de republiek uit voor het hele grondgebied; de Ierse onafhankelijkheid werd niet erkend door Engeland. Na hernieuwde strijd werd Ierland in 1922 een onafhankelijke, ook door Engeland erkende, republiek. Maar dat gold niet voor het hele grondgebied van het eiland. Het noordoostelijke deel - Ulster - bleef voorlopig

Brits, tot vreugde van de vele Britten in Ulster, maar met spijt en woede bij een deel van de Ierse voorvechters van onafhankelijkheid. Zij erkenden Ulster niet als Brits en bleven streven naar aansluiting van Ulster bij de republiek. De *Irish Republican Army* (IRA) probeerde met geweld zijn doel te bereiken. Ulster werd vooral in de jaren 70-80 van de 20ste eeuw een bloedig slagveld met aanslagen en moord. Die strijd is een lokaal conflict, toch vielen er niet alleen slachtoffers in Ulster, ook in Engeland, Nederland en de Duitse Bondsrepubliek. Wie alleen kijkt naar de bloedige gevechten en aanslagen in die tijd zal zich wellicht verbazen over zoveel geweld in een West-Europees land, maar wie onder de oppervlakte kijkt ziet tal van factoren die tot opstand kunnen leiden. De Ierse minderheid in Ulster bijvoorbeeld, werd zwaar gediscrimineerd door de Britse meerderheid. Die scheidslijn liep parallel met religie: katholiek of protestants. Maar ook: Iers of Brits. En: oorspronkelijke bewoners of (kinderen van) migranten. De Britten hadden betere banen en daardoor meer welvaart dan de Ieren. Dat speelde extra na 1945: Tijdens de oorlog waren door bombardementen op Noord-Ierse steden, vooral Belfast en Derry, veel huizen verloren gegaan of zwaar beschadigd. Na de oorlog kregen protestanten/Britten voorrang bij de woningtoewijzing. De hogere welvaart van de protestanten/Britten had tot gevolg dat zij vaker een woning konden kopen, terwijl de katholieken/Ieren in slecht onderhouden huurwoningen terecht kwamen. Hadden de katholieken/Ieren daar niet langs politieke weg verbetering in kunnen aanbrengen? Als minderheid zou die weg al moeilijk zijn, maar in Ulster was het kiesrecht voor lokaal bestuur gekoppeld aan woningbezit: wie geen eigen woning bezat had geen stemrecht, wie wel een woning bezat had stemrecht, en wie meer woningen bezat had zelfs meervoudig stemrecht, tot maximaal zes stemmen! Bovendien werd de

stemverhouding nog slechter voor de Ieren door *gerrymandering*, het herindelen van de kiesdistricten ten voordele van de meerderheid.⁴

Hoe deze economische, sociale en politieke ongelijkheid tot geweld leidde is treffend zichtbaar gemaakt in de documentaire *Once upon a time in Northern Ireland*.⁵

Vraag je eens af wat jij in zo'n situatie zou doen: accepteren of je er tegen verzetten?

We zien hier een vaker voorkomend conflict bij het onafhankelijk worden van een kolonie: onder koloniaal bestuur is de kolonie één geheel en de voorvechters van zelfstandigheid willen het gehele koloniale gebied bevrijden en besturen, terwijl de koloniale machthebbers dan nog even snel proberen de kolonie op te delen in deelstaten met een aparte status. Dit is onder andere ook geprobeerd in Indonesië en Congo. Daarmee wordt de basis gelegd voor geweld in de toekomst.

Spanje werd na de burgeroorlog (1936-1939) een militaire dictatuur. Spanje was als natie ontstaan door samenvoeging van een aantal koninkrijken in de loop van de 15^e en 16^e eeuw en de verdrijving van de "Moren", moslims uit Noord-Afrika die zich eeuwen eerder in Zuid-Spanje hadden gevestigd. Niet alle gewesten waren tevreden met die nieuwe machtsstructuur en bijkomende fiscale verhoudingen. Catalonië en Baskenland beschouwden zich als gebieden met een eigen geschiedenis en karakter. Dat had al tot tal van opstanden geleid wegens de inmenging van de centrale overheid in hun economie en politiek, waarbij vooral de steeds zwaardere belastingen een doorn in het oog waren. De eeuwige geldhonger van koningen was ook in Spanje niet te bevredigen.⁶ Deze territoriale conflicten bleven eeuwenlang onopgelost. Veel Basken en Catalanen waren gekant tegen de dictatuur van generaal Franco maar als minderheid niet in staat tot een machtsgreep. De Basken kozen voor afscheiding, immers,

als zelfstandig land zouden zij zelf hun politieke koers kunnen beslissen. Hun streven zetten zij kracht bij door aanslagen tegen vertegenwoordigers van het centrale gezag, waarbij soms ook onschuldige burgers het leven lieten. Na de dood van Franco in 1975 werd Spanje weer democratisch, toch zette een deel van de Baskische nationalisten hun strijd voort onder de vlag van de ETA (Euskadi Ta Askatasuna: Baskenland en Vrijheid). Dit is, net als in Ierland, een conflict tussen een staat en een deelgebied. Baskenland kreeg een beperkte mate van autonomie en gunstige financiële regelingen. Daardoor ebde de strijd weg. Catalonië koos in 2017 via een referendum voor afscheiding met als gevolg dat de regering van Spanje de uitkomst ongeldig verklaarde en politici die dit referendum organiseerden arresteerde en tot gevangenisstraf veroordeelde.

Hoewel de grenzen in Europa na 1815, na 1918 en nog eens na 1945 definitief leken te zijn getrokken, bleven er tal van zere plekken bestaan waar onvrede kon leiden tot gewapend verzet tegen die indeling.

Die laatste grote oorlog sloeg ook nog wonden in de jaren erna. In de landen die aanstichters waren van de Tweede Wereldoorlog - Duitsland en Italië in Europa en Japan in Azië - werd na de oorlog een aantal oorlogsmisdadigers vervolgd en bestraft, maar velen van hen verdwenen onder de radar en een aantal kwam ondanks hun besmette verleden op belangrijke posten terecht, wat op den duur leidde tot woedende protesten van linkse groepjes. West-Duitsland (de Bondsrepubliek) kreeg in de jaren '70-'90 te maken met aanslagen door de RAF (Rote Armee Fraktion), een radicale linkse groepering met revolutionaire verlangens. Sommige aanslagen waren gericht tegen oud-Nazi's. Hanns-Martin Schleyer, bijvoorbeeld, werd in 1977 gekidnapt en vermoord toen de regering niet in ging op de eis een aantal RAF-leden die in de gevangenis zaten, vrij te laten. Schleyer werd in de pers omschreven als voorzitter

van een werkgeversvereniging wat zou kunnen wijzen op een antikapitalistische actie van de RAF. Maar het curriculum vitae van Schleyer laat zien dat hij in 1931, nog maar 15 jaar oud, al een overtuigde nazi was. Hij werd lid van de Hitler-Jugend en sloot zich ook al vroeg aan bij de SS. Tijdens de oorlog was hij in Tsjechië de rechterhand van de beruchte *Reichsprotektor* Reinhard Heydrich.⁷ Hetzelfde lot als Schleyer in Duitsland onderging de Italiaanse politicus Aldo Moro in 1979 in Italië, nadat onderhandelingen over de vrijlating van een aantal gevangenzittende Rode Brigade activisten, was mislukt.⁸ Ook hier was sprake van gijzeling, eindigend in moord. En ook hier gaat het verhaal verder terug: Moro was geen willekeurig slachtoffer, maar representant van een oude maatschappelijke elite. De eisen bij de beide moorden waren nauwelijks politiek, dat wil zeggen, niet gericht op een antikapitalistisch beleid, zoals je van revolutionairen zou verwachten: een nieuwe regering of ingrijpende maatschappelijke hervormingen. Zij eisten slechts vrijlating van kameraden die in de gevangenis zaten.

Het *Rode Leger* van Japan verzette zich tegen de militair-industriële elite die een centrale rol had in de politiek van Japan voor, tijdens en na de oorlog.

De kritiek van de RAF op de Duitse politiek kon aanvankelijk rekenen op enige sympathie. Maar toen de RAF aanslagen pleegde leidde dat eerst tot verbazing, daarna tot woede en vervolgens tot keiharde terrorismebestrijding door de overheid: de jacht op revolutionaire beweginkjes, arrestaties en langdurige gevangenisstraffen maakten dat de vaak kleine groepen sterk werden uitgedund, dat hun slagkracht verdween en ze uiteindelijk doodbloedden. Zowel de RAF in Duitsland, de Rode Brigade in Italië en het Rode leger in Japan zijn pogingen tot een revolutie in eigen land. Zij vonden dat hun land na de oorlog had moeten breken met het kapitalisme

en oorlogsmisdadigers had moeten uitsluiten van het maatschappelijke en politieke leven om een nieuwe economische crisis, uitlopend in weer een oorlog, te voorkomen. Veel van hun leden werden gearresteerd en langzamerhand verdwenen de aanslagen. Ze bereikten geen van hun doelen. De bevolking waaruit zij voortkwamen had geen behoefte aan een revolutie. In Nederland probeerden jongeren uit de Molukse gemeenschap via bezettingen en kapingen in de jaren 1970-'77 af te dwingen dat Nederland zou helpen een Molukse republiek te stichten in Indonesië. Ook hier vielen dodelijke slachtoffers. De doelen van de Molukkers kwamen niet dichterbij. Hier zien we terrorisme als gevolg van de dekolonisatiestrijd uit de jaren 1945-1949.

1.5 Aanslagen wereldwijd

Terrorisme is een wijdverspreide manier om politieke verandering af te dwingen. De *Global Terrorism Database (GTD)*⁹ bevat gegevens over aanslagen vanaf 1970 in de hele wereld. De database geeft ook informatie over de gebruikte wapens en beoogde doelen. Terrorisme wordt bestudeerd door *START*, dat staat voor *Study of Terrorism And Responses to Terrorism*, een consortium van universiteiten in de VS met als centrale coördinator de University of Maryland. Sinds 2007 is er een vergelijkbare bron, de *Global Terrorism Index (GTI)*, van het *Institute of Economics and Peace*, een private denktank gevestigd in Sydney¹⁰. De GTI vermeldt 66.000 aanslagen tussen 2015 en 2022.

GTD en GTI sorteren de gegevens op datum en *per land*. We zijn eraan gewend geraakt dat de wereld is verdeeld in landen, officieel zijn dat er nu bijna 200. Feitelijk worden dan geen landen maar “staten” bedoeld. Een *land* is een aanwijsbaar grondgebied waar mensen wonen.

“Nederland” bestond eeuwen geleden uit “Holland”,

“Friesland”, “Gelderland”, “Zeeland” en andere gebieden die geen land werden genoemd, maar een gewest, oord, bisdom, graafschap, of iets dergelijks. Een *staat* is een land met een naam, een grondgebied, een landsbestuur, een hoofdstad, een vlag, een volkslied en wetten die in dat land voor alle burgers van dat land gelden. Inwoners heten naar de staat waar zij toe behoren: Nederlanders in Nederland, Fransen in Frankrijk enzovoort. Elke staat heeft tenminste één, en liefst maar één, officiële taal. Er zijn soms natuurlijke grenzen dankzij bergketens, zeeën of rivieren, maar andere grenzen lijken tamelijk willekeurig getrokken. De indeling in staten gaat grotendeels voorbij aan de vele verschillen binnen de grenzen van het land. Sommige staten bestaan al eeuwenlang, andere nog maar recent; van veel staten is de grens vaak opgeschoven, naar buiten of naar binnen. Sinds de oudheid hebben landen gebied van hun burens veroverd of verder van huis. Grieken vestigden zich al lang geleden in Klein-Azië, Noord-Afrika, Zuid-Italië en rond de Zwarte Zee; Alexander de Grote veroverde zelfs delen van India. Perzië rukte op naar het noorden en het westen en bedreigde Griekenland; De Romeinen veroverden al het gebied rond de Middellandse Zee en Europa tot aan de Rijn en de Donau, tot dit enorme rijk uiteenviel door massale volksverhuizingen en interne strubbelingen. Terwijl de moslimwereld zich uitbreidde rond de Middellandse Zee, de Zwarte Zee en de Balkan, raakte Europa versnipperd. In de loop van de 18^e en 19^e eeuw werd door Groot-Brittannië en Frankrijk steeds meer gebied van de Moslimwereld, het ‘Ottomaanse Rijk’, afgeknabbeld.

Vooral in de 19^e eeuw ontstond de behoefte van machthebbers en hun bevolking om zich te definiëren als ‘natiestaat’, een land waar een homogene bevolking met een glorieus verleden al eeuwenlang woonde. Omdat de werkelijkheid meestal anders was, moesten er mythes

worden gecreëerd om de eigen bevolking - en de rest van de wereld - ervan te overtuigen dat men hier te maken had met iets van eeuwigheidswaarde.¹¹ Het huidige Duitsland en Italië bijvoorbeeld, ontstonden pas als natiestaat in het laatste kwart van de 19^e eeuw, door afgedwongen samenvoeging van tal van kleine landjes. Ook buiten Europa is natievorming met horten en stoten, en daarbij passend geweld, tot stand gekomen. Buiten Europa vonden de koloniale grootmachten de feitelijke situatie, waarin leefgebieden bestonden zonder duidelijke grenzen, volstrekt onbelangrijk. Zij plaatsten hun vlag, veroverden er lustig op los, trokken strepen op de landkaart en verklaarden die als grens van het door hen veroverde gebied. Waren grenzen ooit vrij vaag en had nagenoeg niemand een paspoort, met de opkomst van nationale staten werd het belangrijk te bepalen wie staatsburger van het land is; het liefst had de leidende machtselite een homogene bevolking: één taal; één religie, dezelfde historische wortels. Afwijkende groepen horen daar feitelijk niet in thuis. Liefst wil men ze deporteren en als dat niet kan worden ze gediscrimineerd en gedwongen tot assimilatie. Deze vorm van culturele genocide leidt in tal van gevallen ook tot fysieke genocide. De Amerikaanse sociale wetenschapper Michael Mann ziet een verband tussen democratie en het vervolgen van minderheden: *The Dark Side of Democracy. Explaining Ethnic Cleansing*.¹²

Als gevolg van de twee wereldoorlogen in de 20ste eeuw werd opnieuw met grenzen geschoven en werden miljoenen mensen verplaatst. Het voortdurend verleggen van grenzen en daarmee van bevolkingssamenstelling en machthebbers is een belangrijke factor in het ontstaan van verzet, soms uitmondend in opstand, burgeroorlog of terrorisme. Gegevens over het aantal aanslagen in een bepaald land, zeggen soms iets over conflicten binnen dat gebied, soms